

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԿԱՐԾԵԱՑ

ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

Մամուլը շաբաթը մէկ անգամ պիտի հրատարակուի:
Ստորագրութեան տեղն է Պօլիս, - Զինճիրլի - խան վերի յարկ
թիւ 18:

Գուրս երթալիք թերթից փաստայի ծախքը առնողին վրայ է:

Տարեկան դին գաճեկան կանխիկ 60
Վեցամսեայ » » 35
Մէկ թիւը » փարսյ 50
Մանուցմանց տողն է գաճեկան 2

Թիւ 38

Ս. ՏԱՐԻ 1869

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

ՕՐԱԳԻՐՆ ՓԱՍՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Օրագիրը իւր 3^{րդ} թուովը նախընթաց Մամուլայ մէջ Ամեն. Խորիմեան Սրբազանի մէկ նամակին հրատարակութեանը նկատմամբ դիտողութեան կեղնէ՝ և իր անդրանիկ խորհրդածութիւնը մեր անկողնակալութիւն բառին վրայ կընէ, ըսելով թէ՝ « Անկողնակալութիւն բառէն կը հասկըցուի որ յիշեալ նամակը Մամուլին մօտերս զրկուած է »:

Մեք չենք կրնար հասկնալ թէ անկողնակալութիւն բառը կրնայ անանկ նշանակուի թիւն մը ունենալ, ուսկից նամակի մը զրկուելու ժամանակին հեռաւորութիւնը կամ մերձաւորութիւնը գուշակուի. կարելի է որ ժամանակագրական նոր դիւա մը եղած ըլլայ՝ որով անկողնակալութիւն բառը ամաթիւն նշանակէ:

Բայց Օրագիրը իր այս բառին վրայ ըրած դիտողութիւնը բացատրութեան կարօտ գտեր ու ըսեր է:

« Որովհետեւ եթէ առաջ զրկուած ըլլար հարկաւ Խորիմեան Սրբազանին պատրիարքական ընտրելի եղած վիճակին մէջ ոչ միայն անկողնակալութեամբ, այլ ընտրողները լուսաւորելու պարտաւորութեամբ պիտի հրատարակէր »:

Սակայն այս տողերը թէպէտեւ անկողնակալ բառին իրեւ բացատրութիւն գրուած են, բայց և այնպէս մեզի համար բացատրութեան կարօտ են: Յիշեալ նամակը լատեր

Հոգւոյ էր արդեօք՝ որ ընտրողները լուսաւորելու յատկութիւնը ունենար:

Կը խնդրեմք մեր Արդ. պաշտօնակցէն՝ որ այս բացատրութիւնները մեզ ծանօթացնէ. ապա թէ ոչ անոնք երեւայութեան վիժում մըն են:

Օրագիրը կը հարցընէ նաեւ թէ « ուրեմն ո՞վ է այդ օրինակը զրկողը որ մայիս 16 ի ստացած նամակը կը պահէ 4 ամիս, մինչև որ, սեպտեմբերի 4^{րդ} օրը Խորիմեան Սրբազան Պատրիարք կընտրուի, և ապա հրատարակութեան կը զրկէ »:

Զենք կրնար դիտնալ թէ մայիս 16 ին կարինէն գրուած նամակ մը Պօլիս մայիս 16 ին ինչպէս կատարուի. արդեօք ի թեւս արծառոյ թռուցեալ էր. եթէ ոչ նամակին քառամսեայ հնութիւնը լրացնելու դիտմամբ այդպէս գրած է Օրագիրը:

« Այս թուականի տարբերութիւնը յայտնի կը ցուցնէ որ՝ եթէ Մամուլ այդ խնդրոյն նըկատմամբ անկողնակալ ալ եղած ըլլայ՝ այդ օրինակը իրեն զրկողը անկողնակալ չէ. այլ Խորիմեանի նկատմամբ հակառակ կամ պաշտպան կողմնակալ մը. և ոչ միայն Խորիմեանի նպաստաւոր կամ աննպաստաւոր կողմնակալ, այլ անգլին համար ալ անտարբեր մը. վասն զի ո՞վ որ է այդ մարդը, Խորիմեան հրատարակաւ ընտրելի եղած ատեն լուսթիւն պահեց »:

Թուականի տարբերութիւնը թերեւս թուականի հնութիւնը ըսել ըլլայ :

Ուստի ըստ Օրագրի՝ դիցուք թէ թուականի հնութեամբը Մամուլ անկողնակալ եղած ըլլայ, նամակին օրինակը իրեն զրկողը ի՞նչ իրաւունքով անկողնակալ չըլլալէն զատ աղդին ալ անտարբեր մը ըլլայ : Միթէ խորիմեանի ընտրելիութեան ատեն լուծիւն պահելովը : Ըսել է որ՝ եթէ խորիմեանի ընտրելիութեան ատեն այդ նամակը հրատարակուէր, խորիմեանի ընտրութիւնը անհնար պիտի ըլլար :

Բայց ինչո՞ւ, և նամակին պարունակութեանը ո՞ր կէտին համար. մենք բնաւ տեսած չենք այդ կէտը՝ որ խորիմեանի ոչ—նպաստաւոր եղած ըլլայ, և անկէ հետեւցուի որ զայն պահովը դիտամար սեպտ. ի 4^{րդ} օրէն ետքը հրատարակած ըլլայ : Ինչ-հակառակն Օրագրի խորհրդովը մեզին առաջ տեսած էր խորիմեանի ոչ—նպաստաւոր անճանի նամակ մը՝ հրատարակուելէն առաջ և ետքը. ճիշդ նոյն միջոցին՝ յորում ինքն ալ խորիմեան Սրբազանը ընտրելի կառաջարկէր. թող բարեհաճի մեզ յայտնել թէ արդեօք այն նամակը գրողը ի՞նչ ոգւով գրած էր, և պատուարժան կղերականը ի՞նչ ոգւով հրատարակութեան զրկած էր, և հրատարակողը ի՞նչ ոգւով հրատարակած էր :

Եթէ խորիմեանի նամակը խաչատուր Սրբազանին նպաստաւոր ըլլալուն համար հրատարակութիւնը մերթ պահուած և ետքը դիտմամբ հրատարակուած է ըսել կուզէ՞ ատոր կը պատասխանենք՝ ոչ :

Մեր այս բացատրական պատասխանը կը հաստատէ նոյն խոյն Ամեն. նամակագրին սա խօսքը. « Աղթամարայ աթոռը՝ որ քանի տարիէ հետէ Լքեալ մնաց ցաւալի դէպքի մը առթիւ, որ և Մեծ Դէպք Մի էր ԱՐԴԱՅԻ, եւայլն » :

Խոյն եթէ նպաստաւոր չէր, Օրագրի ըրած դիտողութիւններուն և զայն նամակը հրատարակելու զրկողին համար ըրած ձրի մեղադրանքներուն ի՞նչ հարկ կ'մնար :

Դառնանք Օրագրի յօդուածին միւս կէտերուն :

« Բայց որո՞ւ է զրկել արդեօք խորիմեան սրբազան այդ նամակն. անպատեհ ածականը՝

Պատրիարքներու կամ Տեղապահներու յատուկ ածականն է, և խորիմեան Սրբազան չենք յուսար թէ՛ պարզ եպիսկոպոսի մը փոխարէն ածականին տեղ անպատեհ ածականը տալու չափ տգէտ ըլլայ » :

Եթէ այսչափ խօսքերով նամակը Տեղապահ Սրբազանին ուղղուած ըլլալը հաստատել կուզէր Օրագիրը, պարապ հոգնութիւն չէր արդեօք ատիկայ. բաւական է որ ինքը նամակին Տեղապահ Սրբազան հօդ գրկուած ըլլալը հասկընալու քաջութիւնն ունեցեր է, կուզէ ածականներուն կուզէ գոյականներուն զրուելու եղանակէն :

« Արդ եթէ այդ նամակը Տեղապահ Սրբազանին զրկուած էր. ուրեմն նամակը դիւանատան կը վերաբերէր և Տեղապահ Սրբազան յանուն Տեղապահութեան Պատրիարքարան ուղղուած նամակ մը՝ իր ծոցը դնելու իրաւունքը չունէր. ասոյի չեմ կարծել թէ Տեղապահ Սրբազան դիւանական իրաւունքը չը յարգելով՝ անանկ նամակները իր ծոցը դնելով՝ Պատրիարքարանէն դուրս ելած ըլլայ. և եթէ կարծիքն իստոյդ է, կը հետեւի ուրեմն որ՝ եթէ Տեղապահ Սրբազան այդ նամակը դիւանատանը թողած է՝ այդ նամակին օրինակը դիւանատանէն զրկուած է Մամուլին, և եթէ դիւանատանէն զրկուած է ատոր օրինակը Մամուլ հանդէսին՝ ինչ իրաւամբ Մասիսի, Մանգու մէի և մեզի չզրկուի, ու միայն Մամուլին կղերկուի : Այս ընդհանրական զրկողութիւնը որ մինչեւ ցարդ տեղի ունեցած չէ, մեզ կրնայ այն համակարգի տանիլ թէ՛ այն նամակը Տեղապահ Սրբազանը իր ծոցը պահած ըլլայ : Այս համակարգի մէջ կրնայ նաեւ հաստատուիլ խորիմեան Սրբազանին յառաջաբանէն որ, սա է. « Այն ՄԱՍՈՒԼՈՐ նամակ. եւայլն » :

Օրագիրը ի՞նչ հարկ տեսեր է դիւանատան օրէնքները վերլուծելու և լրագրաց մէջ խորհրդները, քանի որ Ամեն. նամակագրին մասնաւոր բառը տեսած, խոշոր գրով նշանակած, և անոր վրայ իր կարծիքը հիմնած է. Եւ թէ մասնաւոր նամակ մը մասնաւորի մը հաճութեամբ ինչո՞ւ չպիտի հրատարակուէր. միթէ մասնաւոր և առանձին բառերը անկողնակալութիւն

բառին նորահար նշանակութեանը պէս խոստովանութիւնն կը նշանակէ :

Պահ մը ենթադրենք թէ նամակը գիււաւ նառուէն միայն Մամուլի զրկուած ըլլալով՝ զրկանք մ'եղած ըլլար Մատիսի և Մանդու մէջ : Ատենք բերան չունէին իրեն պէս բողբեղու այս զրկանաց դէմ : Եւ միթէ Օրագիրը միայն Մատիսը և Մանդումէն յիշելովը միւս թերթերուն ինքն ալ զրկանք ըրած չըլլար զանոնք չյիշելով :

Ո՛ր դէնքնք Օրագրին այն հակասութիւնն ալ որ տեղմը պէտքէր որ Տեղապահը նամակը ծոցը դրած ըլլայ, և քանի մը տող ետքը հասնուիս կը համարի թէ նամակը ծոցը դրած է :

Օրագիրը և ոչ մէկու մը իրաւունք կուտայ մասնաւոր նամակ մը առանց զրկողին հաճութեանը հրատարակուելուն, բայց քանի մը տող վերջը թէոթեամբ մը այս իրաւունքը ամենուն ալ կուտայ. և կը վերջացնէ իր խօսքը եզրակացութեամբ մը որ նոյն իսկ մեր ներկայ պատասխանին բովանդակութիւնն է. ըսելով թէ .

« Բայց այդ նամակին օրինակը հրատարակութեան զրկուելուն տակ ի՞նչ նպատակ կըրնայ ըլլալ, խրիմեանի պատրիարքութիւնը ետ ձգել, խրիմեանի համարումը կոտորել, և կամ նոր ի նորոյ ինդիքի մը հանել — չառ կը սխալին, որովհետեւ ատենց և ոչ մէկը կը հետեւի այդ հրատարակութեան » :

Թէ որ ասանկ է, ինչ պէտք էր այսչափ փաստաբանելով անել լաբիւրիւնդոսներու մէջ սահելէ վերջը շիտակ ճանրան պատահմամբ գտնել, այդչափ ճշմութիւններով մի միայն ազդասէր և անձնուրաց Տեղապահ Սրբազանը անտեղի կասկածանաց ենթարկել, և նոյնպէս ազդասէր և անձնուրաց խրիմեան Սրբազանին իւր կողմէն պահ մը քննադատուելու վրանդին առիթ տալ :

Արդէն Տեղապահ Սրբազանը իր աշխարհածանօթ գործքերովը արդարացած, և խրիմեան Սրբազանն ալ իր նամակը առանց Օրագրի աւելորդ փաստաշանութեան կարօտանալու բուն իսկ մէջի պարունակութեամբը քննադատութենէ զերծ կացուցած է :

Հետեւեալոր նոյն իսկ ըստ եզրակացութեան Օրագրին՝ խրիմեան իր նամակաւը արդարացած, Տեղապահ Սրբազանը անոր հրատարակութեան տրուելովը անմեղադիր, և Մամուլ զայն հրատարակելով անկողմնակալ են. իսկ Օրագրին ասոնց վրայ ի դուր փաստաբանելէն վերջը, եզրակացութեան մէջ բան մը չհետեւցնելովը վարձքը կատար :

Կը լսեմք որ Տնտեսական խորհուրդը ներկայումս որ նորընտիր Սրբազան Պատրիարքը կարին պիտի երթայ այս օրերս, մտադիր է եղեր Տեղոյն Աղղ. Մետուկէն հատուցանել տալ հրաւիրակաց երթեւեկութեան ծախքերը :

— Ռուսաստանցի վաճառական մը խրիմեանի պատրիարքութեան առթիւ ըլլալիք ծախքերուն նպատակ մը ըլլալու համար իւր կողմէն 100 լիրա շնորհեր է կեդրոնական մետուկին :

— Քանի որ կիմանանք թէ Բ. Մեծ-Եպարքոսը հեռագրած է կարնոյ վօեմ կուսակալին տմեն յարգանք մատուցանել Ամեն. Նորընտիր Ս. Պատրիարքին ուղեւորութեանը առթիւ, հրամայելով որ Տեղական Ժողովոյ անդամներէն մէկ քանին, զինուորական պաշտօնատարներ, նուագարաններ և զինուորաց խումբ մը Նորին Սրբազանութեան ուղեկից երթան ի Մուշ, և Նորին վսեմութիւնն ալ յատկապէս կարնոյ մէջ արժանաւայել ընդունելութեամբ զինքը դիմաւորէ, զարմանք չէ որ Աղղին կողմէն հրաւիրակ երթան Նորին Սրբազանութեան, արեւոյ մը և քանի մը անձինք :

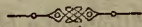
— Կը լսենք նաև թէ՛ Տրապիզոնի ազդայիններէն 200 անձինք ձիեր հեծած պիտի դիմաւորեն զՍրբազան Պատրիարքը քաղաքէն 8 ժամ հեռու տեղ մը :

— Մանդումէի 1022 թուոյն Ամեն. խրիմեան Սրբազանի առթիւ դրուած յօդուածի մը մէջ կենսագրական խոշոր միտալ մը տեսանք. իբրեւ թէ խրիմեան Սրբազան աղջիկ մը ունեցած ըլլայ՝ զոր ամուսնացնելով անկէ թոռներ եւս ունեցած է եղեր՝ որոնք դեռ ողջ են եղեր իր հայրենեաց մէջ :

Մեք արդէն դիտէինք որ խրիմեան Սրբա

զանք եթէ աղջիկ մ'ալ ունեցեր է՝ տորիէ մը մեռած է. բայց Մանգրումէի այդ յօդուածը տեսնելով՝ զբմացանք ասանկ խաշոր սուտի մը վրայ և քիչ մնաց որ ինքըինքնիս խաբուած պիտի սեպէինք՝ եթէ ստոյգ աղբււրներ զմեզ հաւաստի չընէին թէ խրիմեան Սրբազան թմու-նէր չունի, և չափահաս աղջիկ երբէք ունե-յած չէ:

— Այս շարժու՝ Հանդ խիստ Շարադիր-Տը-
նօրէնին հալածչացը նկատմամբ բազմաթիւ նա-
մաններ զրկուած են հրատարակութեան խնդ-
րանօք. բայց թէ՛ թերթերնուս անձկութեան
և թէ՛ նամակաց շատութեանը պատճառաւ ետ
թողած ենք անոնց ամենուն հրատարակու-
թիւնը. ներողամիտ ըլլալ կը խնդրեմք Մեծ.
Նամակագիրներէն, իրենց հետ անշուշտ ըլլա-
լով որ արդարութիւնը հալածուելով աւելի կը
զօրանայ և իր ազդեցութիւնը կունենայ:

ՄԱՆՁՈՒՄԷՆԻ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

Մանդուկէ լրագիրը՝ իր վերջին ուրբաթ աւուր
թուով Պատրիարքին ընտրութեան պատմութիւնն
ընելով, առանց Վարչութեան եւ Բնդհանուր Ժո-
ղովցի դիտութեան առ Ս. Կաթողիկոսը ղրկուած
հեռագրալրոյ մը նկատմամբ պատահած վէճը ըստ
քմաց կ'ալլալէ :

Կըսէ թէ Օսեան էֆէնտին՝ Խորէն Սրբաղանին
ծանր եւ գժուարին հարցմանց վարանելով պատաս-
խանեց:

Կըսէ թէ քանի մը էֆէնալիներ խորհն Սրբազանի չափազանց եւ Եփէսեան Խորհրդի նախադիմը ըրեր են:

Որովհետեւ ողջատէ՛ լրագիրներ եղելութիւնը
ճշմարտութեան համաձայն կր պատմեն եւ Ս. Աթոռոյ
իրաւունքները պաշտպանելու պատրուակաւ
Ընդհանուր ժողովոյ իրաւանց դէմ եղած ցոյցը միա-
բան կը դատաւարտեն, հարկ չենք տեսնար Ման-
ղոսէի այս սխալն երկարօրէն հերքելու :

Մանդրումէի նոյն օրուան թերթին մէջ ամփոփեն
աւելի աչքի զարնող կէան այն պարբերութիւնն է
ուր Փանոսեան էֆէնտի՝ նորընտիր Պատրիարք Ա-
մէն. Ս. Հօր կանխահաս սպառնալիք մը կընէ ըսե-
լով թէ « եթէ պահպանուի զմասնայ ինչէն ինչերէն զձե եարքն
ի եւս համ պրտ պարբերութիւն ելլերէր թէ միւլէն մալիկն
սահիպի ջոռան » հետպէս :

Մանգուլներ, որ ինքզինք ազատական լրագիր մը կկար-

Ճէ է դժբաղդաբար ամեն պարագայի մէջ ի'նքնաշու-
շանէ թէ ազատամտութիւնէ շատ հեռու է : Աս լը-
րագիրն իր հաստատութիւնէն 'ի վեր Միացեալ-Նա-
իանդաց մէջնուն եղած է հւ որակայն իր յախուռն
հւ անընդհատ յարձակմանց նուիրուած դրչէն եղած
տողերը՝ որչափ հեռու են ամերիկեան թերթի մը
ազատ բայց փախուկ խորհրդածութիւններէն :

Կաղաչեմ թող ըստ մեր ազատ երկրի մէջ՝ ամեն
 նէն աւելի ռամկապետական մարդը՝ իր ազդին ա-
 ռաջին եւ գլխաւոր պաշտօնէին ընտրութիւնը ըս-
 պառնալեօք կը շնորհաւորէ, մը անհատ նոյն իսկ
 սովորութեան եւ կենցաղավարութեան անսեղակ
 մէկը կ'ըլլէ ազգի մը վստահութիւնը եւ առաջին
 բարձր դրաւած մարդուն կ'իրթայ եւ իբրեւ շնոր-
 հաւորութիւն «այսօր քեզ հոս նստեցուցինք վաղն
 ալ հոսկէք վար կ'անենք» կը պօռայ:

Բայց Մանգուլմէ չերկնչիր եւ հոգ չընէր աւելե-
զուն դորձածելու: Մանգուլմէ չերկնչիր հրապարա-
կաւ քաղաքավարութեան ալ դէմ ընելու, լման զի
անի՛ աւելի նուիրական, աւելի սրբազան, ժողո-
վըրդեան աւելի սիրելի եւ բոլոր մարդկութեան
յարգած վեհ հաստատութեանց եւ գործերու ան-
դամ դէմ խօսեցաւ:

Յարձակեցաւ ընդդէմ կրօնից տոյն ասուն երբ
պսակը եկեղեցւոյ խորհուրդ չէր համարեր :

Յարձակեցաւ անխտրաբար ընդդէմ ահո սոմէն
ազգային Վարչութեանց որք իրարու յաջորդեցին:

Յարձակեցաւ ընդդէմ համալրի լիշնւոտաց մընակ
սլատապարանին վրայ այն ատեն՝ երբ ազդը զայն
իրապէս բարեկարգեալ տեսնել կը փախաքէր :

Յարձակեցաւ ընդդէմ ազգկանց դատարարա-
կութեան տյն տտեն՝ երբ դժու թեան ճշմարիտ դա-
կի մը, աղնուուհի մայրապետի մը խառնուղի մէջ
հաստատած որբանոցը թշմամանեց:

Յարձակեցաւ ընդդէմ ուռմանց ծաւալման ան
ատեն՝ երբ Շահնազարեան հաստատութիւնը ամեն
առթիւ պախարակեց, որ Աղլին մէջ միակ դիւե-
րօթիկ վարժարան մը ըլլալու համար խորհուրդա-
նաց կարօտ էր:

Յարձակեցաւ ընդդէմ աշակերտաց հնազանդութեան եւ անշափահասներու զբայ ամեն երկրի մէջ դրուած խնամակալութեան օրինաց, այն ատեն՝ երբ Շահնազարեան վարժարանէն քանի մը տղաք՝ իրեն տղայական նամակներ կուղղէին:

Յարձակեցաւ Մամիկոյ զրայ այն ատեն՝ երբ ա-
նոր Խմբագիրը բանան ըլլալուն համար ըստ սովո-
րութեան իր ցաւակցութիւնն յայտնելու էր եւ ոչ
թէ հարուած մ'ալ իր կողմէն տալու: (Լա Թիւրքի
օտար լրագիր մ'էր բայց քանի մը կարեկցութեան
տող չլլացաւ Մամիկոյ:)

Յարձակեցաւ ընդդէմ հայ Մամիկոյնի այն ամենի

ատեն երբ անիթը պատահի ըսելու թէ իր լրագիրն է ազդին ամենէն աւելի օգտակարը :

Յարձակեցաւ միշտ ընդդէմ բաղմամբիւ կրօնաւորաց, ազդասէր թաղականաց, պատուաւոր բըծիշկներու, ազդային հաստատութեանց վարչութեանց եւ վերջապէս այն ամեն բանի՝ որ քաբէկաբեկն օրէնք եւ պարտաւոր էր կոչուին :

Յարձակեցաւ եւ կը խօսի ամեն օր ընդդէմ դըրաքիստութեան երբ « Համամ թօքմաղը կիպի » « արթնիմ քէշէ քիւլաճ օլտու » « պէլ քըրըշտըրմաք » « էսկի վարպետիք » « Աստաա գուրուլան թուրշու » եւ ասոր նման անլուր սճերով իր թերթին սխները կը դարգարէ, անարդելով թէ ժողովըրդին ճաշակը եւ թէ օտարաց հայ լրագրութեան վրայ ունեցած լաւ դադափարը :

Չարմանալի չէ ուրեմն որ Մանգումէի յարձակմանց աս տակաւին շատ համառօտ ցանկին վրայ աս նորընտիր Ս. Պատրիարքն ուղղեալ ապաճալիք մը ու ճշմարտութիւնը ծածկող պարբերութիւն մ'ալ աւելնայ : Բայց Մանգումէ թող չը խաբուի . հայ ժողովուրդը՝ դիտէ որ ծծրդ գարու մէջ լրագրութիւնը Նդալրոսի լեզուն է . յոռեղոյնն ալ անկէց կելլէ լաւագոյնն ալ եւ զանոնք եթէ ոչ երէկ անշուշտ այսօր կրնայ իրարմէ ուռչել :

* * *

Հետեւեալ ընտիր եւ իմաստալից ճառը որ խսկիւտարի Ս. Խաչի ազդկանց վարժարանին պարզ եւարաշխութեան հանդէսին մէջ յանպատասաղից գրած եւ արտասանած է Պ. Նըրիա Տէմիրճիպաշեան ուսումնական պատանին, կը հրատարակենք ի խնդրոյ բաղմամբիւ հանդիսականաց :

Աղիւ խսկիւտարցիք, եւ Աղնուռնի մարք եւ Տիկնայք Խնամակալուհիք :

Թէպէտ եւ ազդային եւ ուսումնական նուիրական համարուած հանդիսի մը մէջ հրաւիրեալ հանդիսական մը գտնուին ինձ ոչ միայն պատիւ այլ երջանկութիւն համարողներէն եւ, սակայն այսօր Խաչի լիւզէն մինչեւ հոս եկած եւ ոչ այդ պատուոյն արժանանալու նախանձով եւ ոչ ատենախօսելու փառաւորութեամբ : Աղիւ խսկիւտարցիք եւ Աղնուռնի մարք եւ Տիկնայք Խնամակալուհիք, իմ ազատամիտ եւ նշանաւոր, եւ ամեն բանի մէջ նախանցելու նախանձախնդիր գիւղիս խորին շնորհակալութիւններն իմններուս մէջ ամբողջած Ձեզ բերած եւ մատուցանելու :

Պատուաւոր քննիչներու խումբի մը ներկայու-

թեանը՝ ձեր դաւակայ ամենէն յառաջադէմէն ինչպէս նաեւ յետադոյնէն ընդունած յաջողակ եւ անվրէպ պատասխաններս, եւ զանազան նիւթերու վրայ յանպատասաղից գրած իրենց ընդհանրապէս դողորիկ եւ ըստ մասնաւորի բաւական ճարտար եւ հասուն գրութիւնները, որոնք ինձի հետ ինձմէ կարողագոյն քննիչներու ուշն ուղարմանքը դրաւեցին, երկու շաբաթ վերջը, այսօր իմ ձայնս կը դորացնեն իմ շնորհակալութիւններս բարձրաձայն հրատարակելու :

Իմ շնորհակալիք որք իմ գիւղինս եւ, չեմ սխալիւ կարծեմ, եթէ ըսեմ թէ ամբողջ Աղիւնն եւ Ն. Աղըր որմէ աւելի երախտապարտ պէտք է ըլլայ քան ձեզ Աղնուռնի խսկիւտարցի մարք եւ Աղնուռնի Տիկնայք խնամակալուհիք :

Անոնք որ ազդկանց դատարարակութեան մեծ կարեւորութիւն մը չեն տար, թերեւս չափազանցօրէն համարին իմ այս հարցումս, սակայն ես երջանիկ կը համարեմ ինքզինքս՝ որ մարդկային ազդի ինչոյէն նաեւ ազդային քաղաքակրթութիւնն ու երջանկութիւնը մարդ դատարարակութեան մէջ աւանդելու ճշմարտ եւ եռանդուն հաւատացեալներ կը ճանչեմ այս հանդիսին մէջ :

Ես այդ հաւատացեալներու յետինը այլ ամենէն եռանդուններէն մին կը նկատեմ թէ Աղըր այսօր ամենէն աւելի ձեզ պարտական է, Մայրեր :

Մարդկութեան աղայ հասակին մէջ, այն դաւալիւտաւոր հասակին մէջ, կըսեմ, ուր թշուառ եւ վայրենի անապատական մը, մարդը միմիայն իւր մարմնոյն սնունդը գիտէր վնասել, կինը դաշտին մէջն էր . օրինաց եւ քաղաքակրթութեան առաջին քայլին հետ տուն մտաւ եւ դաւկին օրորոյցին քով նստաւ . եւ հանճարը վերջապէս, որ քաղաքակրթութեան հակայական քայլն է, դրաւ դայն բուն հոն ուր վիճակեալ էր ամենէն աւելի ըլլալ . Հանճարը կինը դաւկին սրտին եւ հոգեոյն առջեւ դրաւ . « Կրթէ եւ բարձրացուր, ըսաւ, այդ սիրտն ու հոգին, եւ յառաջ վարած ու բարձրացուցած կըլլաս բոլոր մարդկութիւնը » :

յԱստուծոյ թելադրեալ հանճարի այդ գործը, եւ այն ձայնը որ նոյն իսկ ուղղակի Աստուծոյ բերնէն ելնելով Արեւմուտք իջաւ, ութեւտասներորդ դարը ներշնչեց, իննեւտասներորդն յուզեց . դուք Արեւելեան հայ մայրեր, դուք խսկիւտարցի մայրեր, դայն լսած էք, իմաստաւար անոր գործադրութեան մէջ յառաջ եւ շատ յառաջ գացած էք, եւ դայն ի կատար կը վարէք :

Ապրիք, մայրեր :

Ես չեմ դռներ դձեղ : Ազդային ապագայ երջանկութիւնը ձեր ձեռներէն ընդունելու համար ունեցած ջերմ եւ կատարեալ հաւատքս զձեզ մեծ կը

ցուցնէ ինձ . եւ գովեստը մեծին համար փոքր է . Ինչ որ ձեր զաւակաց հարցաքննութեան տուածին օրը ձեր վարժարանի տետրին մէջ արձանագրեցի, նոյնը այսօր հրապարակաւ կը կրկնեմ . Դուք ոչ գովեստի, այլ յաւերժական կոթողներու արժանի էք, մայրեր, որ առանց Կարգադրած ըլլալու կը մրցիք դաստիարակութեան խնդրոյն մէջ այն հայրերուն հետ, որոնք աշխարհի մայրաքաղաքին եւ աշխարհի ամենէն նշանաւոր համալսարաններուն մէջ դասած են ուսումը տարիներով փնտռել եւ գնել :

Դուք մեծ էք, մայրեր, մեծ անոնց չափ, մեծ իսկ անոնցմէ որք այդ խնդրոյն ճշմարիտ առաքեալ եւ վարդապետներ, եկան իրենց ճարտար գրիչներով աղջկանց դաստիարակութեան մեծ խնդիրը լուծել : Դուք, մայրեր, ձեր քրտամբք, ձեր ձեռքովը եւ ձեր անձին ջանովը կը լուծէք զայն :

Աշխարհի ամենէն մեծ եւ անմահ մարդուն այն նշանաւոր խօսքը, այն մարդուն որ կենաց բոլոր աստիճաններէն անցնելով պինդ խոնարհէն մինչեւ բարձրագոյնը հասաւ, այն մարդուն որ աշխարհ եւ մարդկութիւնը քան զոչ ոք իւր բոլոր ընդարձակութեամբն հասկցաւ, այն մարդուն, կըսեմ, որ կեանքը զրաւած ատեն՝ կեանքը երջանիկ եւ կատարեալ ընելու կը մտածէր, Նաբոլէոնի մեծի, իւր դարուն մէջ բոլոր անձն ու կեանքը մարց դաստիարակութեան խնդրոյն լուծման գոհող նշանաւոր կնոջ մը ըսած մեծ խօսքը՝ անտարակոյս Աստուած ձեր իւրաքանչիւրին զատ զատ ըսած է . «Տիկին, պէտք է մայրեր պատրաստէք որոնք գիտնան իրենց զաւակները դաստիարակել :»

Մեծէն չափ մեծ մարդու մը այդ նշանաւոր խօսքը, բնութեան եւ Աստուծոյ այդ վսեմ եւ խորին պատուէրը, ներեցէք ինձ, Տիկնայք իմ, որ յանուն իմ Գլուղին, յանուն իմ Ազգին եւ յանուն Աստուծոյ՝ աղաչանաց ձայնով մը այս նուիրական հանդիսին մէջ այսպէս երկրորդեմ . յարատեւեցէք, Տիկնայք, մայրեր պատրաստելու որոնք գիտնան իրենց զաւակները դաստիարակել :

Յարատեւեցէք, այս, կաղաչեմք :

Երբ առաջին անգամ աղջկանց դաստիարակութեան խնդիրը մեր Ազգին մէջ յուզուեցաւ, չատեր այնպէս կարծեցին թէ՛ պար, երգ, դաշնակ եւ եւրոպական լեզուի մը ուսման մէջ կը կայանար բոլոր իրենց զաւակաց դաստիարակութիւնը . խիստ հեռու էին իրենց նպատակէն :

Դուք, այսօր, Մայրեր, այդ մեծ նպատակին կը դիմէք, ձեր զաւակաց իմացականութիւնը դարձեցնելով իրենց սիրտն եւ հոգին ալ մանաւանդ կը կրթէք ու կը բարձրացնէք : Դուք իրենց՝ պարէ աւելի մտածել եւ խոյալ, երգելէ աւելի ուսմանիլ եւ գրել կ'ուսուցանէք . իրենց փափուկ մատները

դաշնակի մատանց վրայ վարժելէ աւելի իրենց զաւակաց սրտի մատներու վրայ դարձնելու կը պատրաստէք . եւրոպական լեզուի մը ուսման հետ իրենց հոգեոյն ուսումը կուտաք իրենց :

Յարատեւեցէք, Մայրեր, մայրեր պատրաստելու որոնք իրենց զաւակաց սրտերուն վրայ գրել եւ անոնց հոգեոյն հետ խօսիլ գիտնան :

Եւ, ան, մտիկ ըրէք . Ապագային ծոցէն ճիշդ մը, ձայն մը կը լսուի . Անմեղութեան ճիշն է . Նոյն սերնդեան ձայնն է : Ի՞նչ կը ճէշ, ի՞նչ կը ձայնէ . Ըստ մը զոր անտարակոյս Աստուծոյ ուսած է, Ըստ մը զոր քաղցր եւ սրտառուչ կ'արտասանէ, զոր տաղնապալի կը գոչէ . «Մայր, մայր» . եւ իւր զողոթնուն բաղուկները զայն կ'փնտռեն, եւ աղերսական նայուած մը կը նետէ որ կարծես ըսել կուզէ «Գթա յիտ, եւ փրկէ զիտ» :

Մտիկ ըրէք եւ գթացէք այդ անմեղութեան վերայ, որ ձեզ միայն կը գոչէ, Մայրեր :

Կաթ կուզէ :

Ազատութեան եւ ճշմարտութեան կաթով լըցուած ստինքներ պատրաստեցէք իրեն :

Համբոյր կուզէ :

Սիրոյ եւ առաքինութեան սրբաջերմ հրով այրող շուրթեր պատրաստեցէք իրեն :

Աչք կուզէ :

Լոյս արձող, եւ հայրենիք ու անմահութիւն գիտող աչեր պատրաստեցէք իրեն :

Ձեռք կուզէ :

Մին մարդը, եւ միւսն ճշմարիտ եւ կատարեալ յաւիտեանական էակը ցուցնող ձեռներ պատրաստեցէք իրեն :

Սիրտ եւ հոգի կուզէ :

Գեղեցկին եւ բարւոյն, վեհին եւ վսեմին, ճշմարտին եւ կատարեալին զգացմամբ պճնեալ սրտեր եւ հոգիներ պատրաստեցէք իրեն :

Կաղաչեմք՝ վերջին անգամ՝ խնայեցէք այդ անմեղութեան, այդ փառաց սերունդին վրայ որ մեր հայրենեաց յոյսը, մեր կեանքը եւ մեր փրկութիւնն է . եւ յարատեւեցէք :

Մայր ըլլալը քաղցր է, այլ ՄԱՅՐ ԸՆԵԼԸ բարձր է . մեծ եւ վսեմ է . փառք է :

Իրաւ է որ՝ դուք այսօր քրտինք կը թափէք :

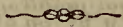
Դուք այսօր ձեր աջաց լոյսը գիշերին կը ծախէք անկէ մոտածութեան վայրկեաններ գնելու համար :

Դուք այսօր ձեր կենաց թանկագին վայրկեանները, Ժամերն ու օրերը մոթ եւ լոխ սենեակներու կը դատապարտէք, հոն ձեր զաւակաց մտաւորական եւ հոգեւոր հացը աւելի կանուխ եւ առաւել գլուխ հայթայթելու միջոցներ փնտռելու համար :

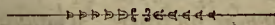
Գուք այսօր կը դռնուիք մէկ խօսքով:

Սակայն գիտցէք որ ձեր այդ հեղած քրտուէքը, ձեր սպառած աչաց լուսով ձեր ծախած թանկագին վայրկեաններով, եւ վերջապէս ձեր անձին դռն դուրս ելածն է որ օր մը, եւ շատ մօտ օր մը Ադրիան փրկութիւնն ու վերածնութիւնը, եւ ձեր անմահութիւնը պիտի գնէք:

Ե. ՏԵՄԻՐՅԱՆՆԱՆ

Կրնէք թէ հինգշաբթի օրը խումբ մը պատուարժան ազգայինք Պատրիարքարան երթալով Հանդիսիս Շարադիր — Տնօրէնին եղած զրկանաց դէմ բողոքեր են: Այս խումբին մէջ կղերականներ ալ կան եղեր:

ՏԵՄԻՐՅԱՆՆԱՆ ՄԸ

Մեկխտովիւ, չխտակը տիրոջ մը նկատմամբ հաւատարմութեան եւ անձնութեան օրինակներ չունեցող վրայ շատ լուած եւ տեսնուած էր, բայց ծառաներու վրայ ոչ երբէք այդչափ ուրչափ դու ցոյց տուիր քու տիրոջ: Առտուները կանուխ մութուն կերթաս եւ իրիկութիւնները այնչափ ուշ կը դառնաս որ եթէ գիշերուան մէկ քանի ժամերուն բացառութիւնը չլըլայ, դու ալ գրեթէ տիրոջ հետ բանտարկուած ես:

— Ո՛հ, այդ բացառիկ ժամերն ալ իրեն հետ մեկտեղ անցընելը որչափ քաղցր պիտի ըլլար ինձի, եթէ արդեւ մը չլըլար: Բայց դուն իմ հաւատարմութիւնս չունեցող վրայ չափելուդ տեղ տիրոջ բարեկամներուն վրայ ինչո՞ւ չըջալիսիր, որ աւելի սիրուն է:

— Իմաստին մէջ սխալ մը կամ քեզ անարգանք մը կայ:

— Ո՛չ, բայց հիմակուան մօտան չգիտես. բանը խօսքին իմաստին վրայ չէ, բառերու դրութեանը. դուն պէտք է ասոնց անտեղեակ մնաս, քանի որ նոր պաշտօն մը ստանձնելիր, որուն մէջ այս տեղեկութեանց շատ կարօտ ես:

— Ըսել է թէ՛ ինչպէս շատ դարեր այլ եւ այլ անունով եկեր գացեր են, զոր օրինակ ոսկեդար, միջին դար եւ այլն, այս 19^{րդ} դարն ալ բառադար անունն ունի:

— Հապա ի՞նչ դիտար: Ժամանակ ըսածդ չափիմ մըն ալ չարժեր: Վայ քեզ, ի՞նչ թէլ, որ թագաւորդ մանուկ է:

— Աղատութիւն չիկայ, սկզբունք չիկայ, ուղղադատութիւն չիկայ. խոհմութիւն եւ ըստ այնմ վճիռ չիկայ, իրաւունք չիկայ. եթէ ասոնք կան, արդարութիւնը թէեւ սխալմամբ զեղծուած ալ ըլլայ, ուշ կամ կանուխ իր արժանաւոր վարձաարութիւնը պէտք չէ որ ունենայ:

— Հը՛. աղատութիւն կայ, գողութիւնը դործնականապէս ՚ի դործ դնելու, այն մարդուն համար՝ որ կրնայ բան մը դողնալ եւ օձիքը ձեռք չտուած պըծնիլ, բայց գողութիւն բառը դործածելու բնաւ աղատութիւն չկայ. ո՛չ աստ եւ ոչ ի տար աշխարհ: Սկզբունք կայ պոռնկութիւնը իբրեւ բնական պէտք մը առանց ձայն դուրս հանելու լրբութեամբ յանձն առնելու. բայց պոռնկութիւնը իրեն վաշտու բառերով եղծելու սկզբունք բնաւ պէտք չէ ըլլայ ոչ յերկրի եւ ոչ ի դժոխս: Ուղղադատութիւն է եկեղեցեաց սրբալայրերը ամեն անկարգութեամբ պղծելը, բայց զասոնք իրենց յատուկ բառերովը երգիծաբանելը ողջմտութիւն չէ. եւլն. եւլն. բայց ասոնց ամենուն ետեւէն ծակը երթալը խոհմութիւն է, թէեւ ծակը մանեւուն պատճառը փէնա վէ մուշկիրը թօհում է քմիչ ընել է: Կրօնասիրութիւն է կրօնից ամեն թշնամանքներուն աչք դոցել. բայց ասոր համար մէկու մը ուշադրութիւնը հրախրել անկրօնութիւն է, իսկ զանոնք դժվարանելն ճարպիկութիւն է. հիմա սորվեցա՞ր, նայէ ես քանի շապիկ հինցուցեր եմ. զայս ամենայն ի մանկութենէ իմմէ փորձեալ եմ:

— Իրաւունք ունիս. ես ալ այդպէս համուշտուած եմ, բայց ասոնք մեր Տիրոջ ոչ բանին կուգան եւ ոչ հրապարակաւ ըրած ուխտին:

— Էյ ան ալ չըլլայնէ, սա վախժան Ակնցի սարաֆին ըրածին պէս թող ընէ:

— Ի՞նչպէս:

— Հայ Ակնցի մը Ստամբուլ երթամ փարա վաստըլիմ ըսեր է. ու իր հէմէհրներուն հարցուցեր է թէ ի՞նչ ճամբայ բռնէ. անոնք ալ ըսեր են որ սարաֆի կուլլիս՝ մարդ կուլլիս: Էյ

ինտուիտիվ օրինակներով անհամար՝ — Ի՛նչ տի ա-
նեւ. Օտա մի կու բռնիս, օրթա տեղը սուն-
տուկ միւ թէրադիւ միւ կու դնիս, քիչ մ'ալ
խալըս խըյաֆէթդ շէյիտիւկ մը տիւղմիշ կա-
նեւ, եւօր օսկի մը բերեւն կու թառթիս, շու
խառար էսկիւկի վար կուսիս, վրադիրը կու-
տաս կու ճամբիս, օսկին էլէլ կու բռնէ տըհա
իշտէ վաստակ, օրը օղորմութեամբն Սասուծոյ
քանի օսկի մարթիս նը՝ անքան ստակ կու շա-
հիս:

Մարդուն խելքը պառկեր, ըսածնուն պէս
ըրեր, օտային օրթան վառաւորապէս նստեր
է. մէյ մ'ալ նայիս՝ ղէպէլլահի եէնիշէրի մը
օտայէններս մանելով, — Չօրպաճը, շու ալթու-
նը թարթասնա-կըսէ:

Մեր Ակնցի աղբարը խելքովը պէսպէլլի,
ամեն մէկ օսկիէն քիչ քիչ վաստակելուս՝ պա-
րէ սա օսկին պիւտէն վաստակիմ ըսելով, օսկին
թառթեր է:

— Էյ նասը կէլտի:

— Սուլթանըմըղա խիլաֆ օլմասըն ամմա,
ալթուն կիթտիքաէն սօնրա խըրիս վարա տէ
իւսկէ վէրէճէխիւղ. օ քատար էսկիւկի վար
ըսածին պէս՝ եէնիշէրին անանկ սիլլէ մը կի-
շեցնէ քթին բերնին օր, խալըսիւր գլխէն
ֆուլանմիշ իլլայ թախ խանին օրթան եուվար-
լանմիշ իլլայ կերթայ, Ինչ և իցէ դրացիք օղ-
նութեան կուգան, եէնիշէրին կը համոզեն կեր-
թայ, Ակնցի ալթօրն ալ կըսեն որ խալիսիւր
առնէ գլուխը դնէ: — Ի՛նչ նաֆիլէ խալիսիս
տի առնեմ ու գլուխս տի դնեմ. ան ուր քիւ-
պիս իլթիղան աս է նը՝ մինչեւ իրիկուն քանի
մը անգամ տի պատահի. ալ իրիկուն պարէ
պիրտէն առնիմ ու գլուխս դնիմ ուր երթայ:
Մեր տէրն ալ անանկ է նէ բանտէն հանեն նէ
թող չելլայ, ան քի սկզբունքին և ուխտին իս-
թիղան ան է նէ, այսօր ելնէ՝ վաղը կէնէ հոն
է. պարէ մեռած օրը պիրտէն հանեն տանին
որ մէյ մ'ալ հոն չ'երթայ:

— Դուն ի՛նչ իրաւամբ դիս անոր բանտար-
կութեանը կամակից կընես. իմ ըսելէս ա՞դ կը
հետեւի:

— Բայց, ֆլաթէլ, եթէ աղէկ մը նկատես
որ մեր տէրը բանտէն արձակուածին պէս ա-
ռաջին պարտքը պիտի ըլլայ քահանաները
միայն խրատել որ ժողովուրդին մէջ եղծման
աճերուն արգելքներ չեն պատրաստեր, բարո-

յակա՛ն արգելքներ. և անոնք ալ բանտով
պիտի կարող ըլլան զնա վարձաւորել:

— Կը նայիմ որ ամեն բանին հակադարձը
կը խօսիս, պարէ բան մը ըսես նէ ուստալարա
ույ, այ օղուլ. քահանաները կրօնքի պաշտօն-
եայներ են՝ որոնք կրօնքի համար աղօթյին
կրօնական ժողովին կրնան բողոքել Մամուլ
դէմ, և նա ալ կը դատէ զՄամուլը՝ եթէ կրօն-
քի դպչի:

Արդ՝ կրօնքի պաշտօնեայները իրե՞նք կը-
րօնքը Մամուլէն պիտի սորվին, թէ Մամուլը
իրենցմէ:

Եթէ Մամուլը իրենցմէ սորվի, ի՛նչպէս բան-
տի կրնայ դատապարտուիլ, քանի որ ուսուցա-
նողները տղատ կը մնան. իսկ եթէ իրենք Մա-
մուլէն ի՛նչ ապերախտութիւն, որ իրենց ծա-
ռայութիւն ընող մը բանտարկեն:

— Իշտէ դուն քու բերնովդ կը հաստա-
տես որ սա քահանաները և կրօնամուլ աղանե-
րը նոր աւետարան մը և նոր ֆրիստոս մը հնա-
րած կըլլան, եթէ քու խօսքերդ մեր տիրոջ
բանտարկութեան դէպքին հետ բաղդատենք:
Բայց ա՞դ քահանաներուն մէջ անանկներ կան՝
որ բանէ մին ալ խաղար չունին. անոնք ուր
կը դնես:

— Էյ անանկ է նէ ինչո՞ւ ըսեր էին քի քա-
հանայից դատը բողոքեր է:

— Տիլին քէմլի եօգ ա, կըսեն. բայց իմ
եախաս թող տուր, ևս Պօլիսէն պիտի հեռա-
նամ, ու զքեզ Մամուլ լրատար պիտի կարգեմ
իմ տեղս, վասնզի զիս առիւս անդին վնասը
ուր ու չեն գտեր նէ, գացեր իմ հախիս ալ
արդուհալ ըրեր են, անցած շաբթու քեզի
հետ տրամախօսելու համար:

— Ի՛նչ կըսես պէ:

— Տահա քո խաղար ո՞չ է, չը լսեցիր. աչ-
խարհք իմացաւ, որ Մէֆիստֆէլի հախին
իւսկիւտարէն մէկը արդուհալ է տուեր:

— Էյ անանկ է նէ, տճապարէ ու դնա,
բայց ինձի ալ տեղեկութիւններ հաղորդէ որ
Մամուլին հաղորդեմ, որ կողմը պիտի եր-
թաս:

— Ասից մէկ կողմը, կեցած տեղիս անու-
նը չեմ տար, որպէս զի չըլլայ թէ զիս դանեն,
ու բանտարկեն իրբւ զՄամուլ:

— Երթա՞ք բարով, սիրելիդ իմ Մէֆիստո-
փէլ, նամակդ մի ուշացներ:

— Մնա՞ք բարով, իմ Տիրոջ աղէկ ծառայե-
ցէր, ու եթէ դեռ բանտը մնայ՝ զինքը մը-
խիթարեցէք, ես նամակներս գալ շաբ-
թու ձեզի կը ղրկեմ:

ՇԱՐԱԴԻՐ—ՏԵՕՐԷՆ

ԴԷՈՐԳ Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԳԻՐԳԶԵԱՆ